

III. ATALA

ERRAMUN BAXOKI ESKAINITAKO LANAK

>>>

2

HIZKUNTZA ANTOLAKETAREN BIDEETAN

Erramun Baxok

Hizkuntzalaria

Helbide elektronikoa: baxok@wanadoo.fr

Hizkuntza egoera ezberdineko herri asko ezagutu ditut: Britainia bezalako eskualdeak, Québec, Europear Batasuneko gutiengoak, bereziki Euskal Herria. Nire xedea da bizitzaren irakurketa bat egitea gai bakar baten inguruan, hizkuntza antolaketa. Eta gogoeta hobeki finkatuko dut idazki batzu hartuz gidoi bezala.

1946, NANTESEKO GUTUNA

Bi hitz Britainiatik igorri nuen gutunaz. Britainiarrak gehiengoa handian ziren Nanteseko kolegioan, eta haietan nehor ez zen britainieraz mintzo. Gu aldiz dotzena bat ikasle baginen Euskal Herritik, denak eskaldunak bi hiritar ezik. Gogoia ez nuen baikor: herritik urrun eta euskarari buruzko berriak ez hain onak. Orduan gure lotura *Herria* astekaria zen, Piarres Lafitte eta zeraman mugimendu erregionalista "*Aitzina*".

Bestalde Frantziako gazteria giristinoaren baitan bazen harrigarriko dinamika eta gizarte kategoria bakoitzak bazuen bere mugimendua: laborariek, ikasleek, langile liberalek, enpresa langileek, arrantzaleek (JAC, JEC, JIC, JOC, JMC), eta gainera Hego Afrikako kolonietarik etorriak ziren mugimenduak Scout eta Ibiltariak (*Routiers*). Artetik erranez,

abertzale eta sindikalista asko pasatu dira elkarte horietarik. Baina mugimendu guziek sortzen dituzte beren etsaiak. Gazteria giristinoaren aurkaria gazteria komunista zen. Eta Euskal Herrian beste dikotomia bat bazen dantza folklorikoen eta “sanoak ez ziren” dantzaldien artean. Mentalitate hori osoki ageri da nire gutunean. Niretzat Euskal Herria galtzera zoan, euskara, erlijioa eta guzti!

Gainera gerlatik ihes egin nahiz, oihan baten erdian zegoen jauregi batean kokatuak ginen. Baina gerlaren arrabots eta oihartzun guztiak hurbiletik etorri zaizkigun. Bai eta ere gudari garaileen eta gerlako presuner iheslarien ekintza ospetsuak. Orduan gure gaztetxo buruetan, borroka armatuaren ametsa ere egiten genuen Euskal Herria salbatzeko. Baina Piarres Lafitten erantzunak beste bide bat erakutsi zidan, askoz mistikoagoa. Abiatu bideari jarraiki behar niola, Euskal Herriaren onetan! Eta hogeitau urte berantago zer?

1968KO IRAULTZAK

1968: Frantzia ikasleen iraultza zaratsua eta Quebecen iraultza lasaia (*la révolution tranquille*). Gainera Charles De Gaulle garaile ospetsuaren oihua entzun zen Montrealen, udal etxeko balkoietik: “*Vive le Québec libre*” (gora Quebec askatua). *Le Monde* egunkarian orrialde osoak agertzen ziren Quebecoko lan eskaintzez beterik. Iraultza lasaia bururatzeko falta zituzten irakasleak, merikuak, erizainak, inginadoreak, teknikariak eta beste. Irakasle nintzen, ene emaztea erizain. Quebecera joan ginen eta abentura berri bat hasi genuen.

Nire ikuspegitik, bizi izan dugun gertakari politiko nagusia zen Quebecar Alderdi subiranistaren garaipena 1976an eta frantsesaren lege nagusia 1977an, geroztik 101. legea deritzona. Lege honen azterketa zehatza askotan egin dut, adibidez aldizkari honetan (*BAT* 1995). Orain 30 urteren buruan zer agertzen da? Quebecar Alderdiak bi erreferenduma galdu ditu independentziari buruz, 1980ean eta 1995ean; halere 101. legea historikoki ekintza subiranista izan da, bederen hiru aldetarik:

1. Frantsesa da hizkuntza ofiziala, eta frantsesa bakarrik, Quebecoko ikuspegitik. Ondorioz hizkuntza eskubideak, administrazioan, gizarte harremanetan, lan munduan eta irakaskuntzan aldarrikatu dira, oraingo eta geroko Quebecar guztientzat.

2. Enpresa guztietan, lantegi, zerbitzu ala salerospenetan, frantsesa erabiltzen da eta frantsesa bakarrik, nola idazkietan, hala iragarpenetan eta afitxetan. Zergatik eta zertarako erradikaltasun zorrotz hori? Oroitu behar da zein zen frantsesaren egoera 101. legea baino lehenago. Enpresa handietan zuzendaritza ingelesdun elebakarra zen. Aldiz langileria frantsesdun elebakarra zen, Quebecarren gehiengo handia bezala. Bitartean ikuskatzaileertainak elebidunak ziren, nagusien manuak langilei helaraz-

Nire xedea da bizitzaren irakurketa bat egitea gai bakar baten inguruan, hizkuntza antolaketa.

Niretzat Euskal Herria galtzera zoan, euskara, erlijioa eta guzti!

Nire ikuspegitik, bizi izan dugun gertakari politiko nagusia zen Quebecar Alderdi subiranistaren garaipena 1976an eta frantsesaren lege nagusia 1977an, geroztik 101. legea deritzona.

1. Frantsesa da hizkuntza ofiziala, eta frantsesa bakarrik, Quebecoko ikuspegitik.

2. Enpresa guztietan, lantegi, zerbitzu ala salerospenetan, frantsesa erabiltzen da eta frantsesa bakarrik, nola idazkietan, hala iragarpenetan eta afitxetan.

3. Maiz aipatzen da 101. legearen mirakulua etorkinei begira.

teko. Beraz urte luzeetan zehar, elebitasuna izan da alienazioaren tresna bat. Hasieratik eta orain ere hitz bortitzak entzuten dira elebitasunaren aurka politikarien aldetik. Quebecen elebakartasuna subiranotasunaren ikurra da, historian zehar elebitasuna frantsesaren kaltetan izan baita.

Alderantziz Kanadan 1970ko “hizkuntza ofizialen legean”, administrazio federaleko elebitasuna helburu baikor bezala agertzen da, bi hizkuntzak, frantsesa eta ingelesa hein juridiko berean ezarriz, Quebec ez kanpoko frantsesdunen onetan. Molde berean 1982ko euskararen legeak ere elebitasuna helburutzat hartzen du, euskararen aitzinarazteko ezinbesteko bidea baita.

3. Maiz aipatzen da 101. legearen mirakulua etorkinei begira. Lege honen aurretik, familiek bazuten irakaskuntza sarearen hautua, edo irakaskuntza anglofonoa edo frankofonoa. Baina etorkin “alofonoek” beti sare anglofonoa hautatzen zuten. Denbora berean sortze-tasa ahulduz doa eta ondorioz etorkinek dute goratzen jendetzaren heina. Anglofonia goratuz zoan eta araberan frankofoniaren heina gero eta apalago zen. 101. legeak joera errotik aldatu du: etorkin orok beren haurrak eskola frantsesez ezarri behar dituzte. Zer gertatu da? Lehen belaunaldiko etorkinak elkarrekin jatorrizko hizkuntzan; heien haurrak nolazbait elebidun eta beren gurasoentzat itzultzaile; eta orain haurren haurrak, 101. legearen eraginez, frantsesez bakarrik, jatorrizko hizkuntza “ulertzen” dutelarik.

Anglofonoek (%11) eta amerindianoek (%1) beren eskubide historikoak atxiki dituzte baina kasik gazte guztiek frantsesa ikasi dute, gizar-teak frantsesez funtzionatzen baitu. Legearen bazterretik pasatu diren alofonoak %8 dira.

Laburbilduz, 1968an, frankofonoek (%80) iraultza lasaia eraman dute eta modernitatean sartu dira, beren arima galdu gabe: gaur egun lana, administrazioa, ikaskuntza eta guzti frantsesez egiten da. Ondorioz, 1977az geroztik, aipatu “mirakulua” akulturazio lasai bat da, frantsesaren alde. Harrigarria da gogoratuz gero eta etorkin gehiago datozela Quebecera eta zein den ingelesaren aldeko presioaren pisua, Ameriketara eta mundu osoan. Quebecerak erakusten digun jarraibidea, nik uste, adierazgarri da arriskuan dauden herri hizkuntza guztientzat.

1981, PIZKUNDEA

1980ko hamarkada, euskararen aldeko militantziaren aroa izan zen. 1981ean sozialistak boterean sartu ziren eta François Mitterrand hautagaiaren 110 proposamenetan baziren hiru guretzat bereziki interesgarriak: euskal departamendua (54), herri hizkuntzen eta kulturen garapena (56) eta tokiko irratien askatasuna (94). 25 kultura elkarte eta sindikata bildu ziren eta eztabaidatu zuten lehen euskal kulturaren lehen egitaraua “Pour un statut de la langue et la culture basques” (Euskararen eta

euskal kulturaren estatutuaren alde). Pizkundea sortu zen euskal kultura mugimenduaren gehiengo handia bilduz. Jean Haritschelar zuzendari, ni neu idazkari.

Hamar urteko borroka hasi zen. Ateka gaizto batean ginelarik, Deia-dar manifestaldia deitzen genuan, eta 3.000 edo 4.000 euskaltzale biltzen ginen Baionako karrketan. Euskararen aldeko aitzinamendu asko lortu genituen: irakasleen diploma ofizialak, euskal ikaskuntza unibertsitarioa, euskal irriatiak, ikastolen onarpena, euskal irriatiak, irakaskuntza elebiduna. Diru laguntzak ere bai, baina urtero berriz haste.

1987an antolaketa iraunkorrago bati buruz abiatu ginen Europako Parlamentuaren bitartez. 1987an Kuijpers txostena eztabaidatu zen eta gero Kuijpers ebazpena kasik aho batez onartu zuten “Europako Erkidegoko eskualdeen eta eremu urriko etnien hizkuntza eta kulturei buruzkoa”. Ebazpenak gomendioa luzatzen die Estatu kideei, hizkuntza-gutxiengoak horiek onartzea euren esparru juridikoa eta euren konstituzioetan, hizkuntza eta kultura horiek iraunarazteko eta garatzeko. 18 artikulutan neurri zehatzak proposatuak dira irakaskuntzan, administrazioan, komunikabideetan, kultura azpiegiturretan, gizarte eta ekonomia arloan, mugaz-gainetik, aurre-kontuetan. Hots, hizkuntza antolaketa egitarau bat proposatu zigun Euro-parlamentuak. (Ikus Euskaltzaindia, *Hizkuntza-zuzenbidea*, 71-77. orrialdeetan)

Pizkundean idazki ospetsu horretaz baliatu ginen, geure egitaraua finkatzeko “Euskaldungoaren eskubideak” titulupean. Tokiko aginteei geure arrangurak aipatzean alorrez-alor erreferentzia egiten genuen Europako erabakiari: onarpen ofiziala, ikastolak, AEKren gau-eskolak, Euskal unibertsitatea, ikaskuntzako ereduak, bide-seinale elebidunak, hedabideak, kulturaren sustengua. Gainera eskakizun horien bilduma egiten genuen “Euskal kulturaren buxeta” (aurre-kontua) finkatuz.

Pizkundearen estrategia nagusi bat zen eskaera guztiak Europako zuzenbidean oinarritzea. Halaber Europako Kontseiluak 1992an erabaki zuelarik Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen Europako gutuna (Ikus *ibidem*, 91-104. orrialdeetan) Estatu frantsesak ez zuen berehala sinatu. Bainan Iparraldeko elkarteek “Euskararen agiria” definitu zuten, eurogutuna oinarritzat hartuz eta aginte-gune orotara igorri. Idazki hau aplikatzeko sortu zen Euskal Konfederazioa, Pizkundearen jarraipena hartu zuena. Prest ginen beraz beste aro batera pasatzeko, erakunde ofizialen arora.

1990, EUSKAL KULTUR ERAKUNDEA

1990eko hamarkada erakundeena izan zen. Euskal Kultur Erakundearen sorkuntza Pizkundea federazioaren obra nagusia izan zen. 1989ko maiatzean, Pizkundearen ordezkariak, Jean Haritschelar, Jakes Abeberry, Txomin Heguy et nihaur joan ginen Kultur Ministeritzara, “Euskal kultur zentroa” sortzeko helburuarekin, dozier andana bat besapean, aurrekontu

Lehen belaunaldiko etorkinak elkarrekin jatorrizko hizkuntzan; heien haurrak nolazbait elebidun eta beren gurasoentzat itzultzaile; eta orain haurren haurrak, 101. legearen eraginez, frantsesez bakarrik, jatorrizko hizkuntza "ulertzen" dutelarik.

*1980ko hamarkada,
euskararen aldeko
militantziaren aroa izan
zen.*

*Pizkundea sortu zen
euskal kultura
mugimenduaren gehiengo
handia bilduz.*

*Euskararen aldeko
aitzinamendu asko lortu
genituen: irakasleen
diploma ofizialak, euskal
ikaskuntza
unibertsitarioa, euskal
irritiak, ikastolen
onarpena, euskal irritiak,
irakaskuntza elebiduna.*

proiektu batekin, “gutierrez 3 milioi liberakoa (460.000 euro)” eta euskal udalerrri guztien sindikata bideratzeko ideiarekin. 1989ko uztailan Pizkundearen eskaerari Jack Lang ministroak erantzun baikorra eman zion.

1990ko apirilean, Baionako komertzialdegian egin zen biltzar nagusi sortzailean, 67 elkartek parte hartu zuten eta botere publikoen ordezkari guztiek: Estatua, Akitaniako kontseilua, Departamenduko kontseilua. Ekainean administrazio kontseilua bildu zen, zuzendaritza izendatzeko eta 1990 kultur egitasmoa onartzeko.

Hilabete berean, udalerrietako ordezkariak bildu ziren Baionako Herriko etxean, Herrien arteko sindikata antolatzeko. Sindikataren helburua zen ekonomiaren eta kulturaren garapena uztartzea. Prefetak kultura sustengatzeko helburua bakarrik onartu zuen. Ekonomia eta kultura bereizteak atsegabea piztu zuen, ororengatik. Gauzak normalera itzuliko dira 1995ean Euskal Herri 2010 prospektibaren ildotik lurralde antolaketa abiatu zelarik.

Orduan Ramuntxo Camblong Euskal Kultur Erakundearen buruzagi hautatua izan zen eta haren jarraipena hartu nuen 2005 arte. Pantxoia Etchegoien, zuzendari berriak, 1997an gogoetaldi zabal bat animatu zuen “Zein euskal kultura XXI. mendearantz?”. Oinarrizko ideia batzu agertu ziren eta onartu, geroztik erakundearen eraginkortasuna oinarritzen dutenak.

1. Elkarte mugimendua biziki eraginkor ateratzen da, euskararen eta euskal kulturaren alde, indarrak biltzen dituelarik ideologien eta gatazken gainetik. Gainera, publiko berri bat erakarri dute, “Kantuketan” eta “Batekmila” bezalako animazio zabalek.

2. Beharrezkoa da aldarrikapen borrokatik antolaketa instituzionaleira iragaitea, zentzuzko elkarlan batean ariz botere publikoekin. Elkarleen batasuna eta ausardia hor baitziren, bai eta ere botere publiko batzuren bolontarismoa (arduradun publiko guztiak galdezkatuak izan ziren, ministeritzatik Euskal Herriko udalerrri txikieneraino), Euskal Kultur Erakundearen abentura gertatu da.

3. Herriko Etxe guztiek lankidetzan jokatu behar dute, Udalerrietan erabakitzen baita euskal nortasunaren goia. Herrien arteko euskal sindikatak ongi ulertu du eta ekintza asko sostengatu ditu, nola irakaskuntza, hala hedabideek, kulturgintza eta hizkuntza politika.

4. Kulturgintzaren eta euskalgintzaren arteko sinergia baitezpadakoa da. Euskararen antolaketan badira hiru urrats ezin bereziak: familiako eta eskolako jarraipena, erabilera bizitza pribatuan eta publikoan, eta garapen kulturala, gogoia eta bihotza hunkituz. Alabaina motibazioa behar da ikasteko eta erabiltzeko. Hain zuzen motibazio iturri nagusia da herri-kulturak biziarazten duen nortasun atxikimendua. Lan zatiketa beharrezkoa da kulturgintzan eta euskalgintzan. Baina edozein estrategitan bakoitzak gogoan ukan behar du urraspide osoa, urrats bat hutsegiten bada dena hutsegina baita.

5. Kulturaren garapena eta ekonomiarena elkarri lotuak dira. Hori zen euskal sindikataren helburu lehena, bai eta ere Euskal Herri 2010 prospektibarena.

Hots, esan dezakegu Euskal Kultur Erakundearen esperimendatu direla geroztik Lurralde antolaketaren legeek (Pasqua 1982, Voinet 1999) finkatu dituzten 3 printzipioak: lehenik eta behin, herria (*le pays*) dela garapenaren iturburua elkar lotzen baititu historiaren jarraipena, ekonomia-aren azpiegitura eta nortasun kulturala. Bestalde garapen ekonomikoa iraunkorra izanena da, kulturaren garapenarekin uztartzen bada, adibidez tokiko hizkuntzarekin. Baitezpadako baldintza da gizarte zibila eta gizarte politikoaren arteko elkarlana bermatzen duen “gubernantza” berria.

Ondorioz Euskal Kultur Erakundearen eredu garria izan zen lurralde antolaketak sortu zituen erakundeentzat, Garapen kontseilua, Hautetsien kontseilua, Hizkuntza Kontseilua. Artoski parte hartu zuen egitasmoa definitzen eta egitaraua gauzatzen, bereziki kultura eta hizkuntza antolaketaren eskemak landuz.

2000. URTEA ETA HITZARMENEN AROA

Hain zuzen 2000. urteko abenduaren 22an, Estatuak eskaini zigun “Hitzarmen berezia Euskal Herri 2001-2006” hamar ataletan. Eta lehen atalburua zen “Hizkuntza politika”, esamolde hau lehen aldiz erabilia baitzen idazki ofizial batean. Atal honetan, hizkuntza antolaketaren eske-man zeuden proposamenak agertzen ziren, euskal irakaskuntza ezik. Bidean aldaketa batzuek gertatu dira. Adibidez Obragintza publikoa deritzon agintarien elkarteak, Euskararen Erakunde Publikoa bilakatu da. Beraz Estatuaren, Eskualdearen, Departamenduaren eta Udaltzeko Sindikataren ordezkariak erabakitzen dute, baina euskalgintzako elkarteak aholkulari bilakatu dira.

Horiek hola, euskararen aldeko lankidetzak historiko sakon bat gertatzen da Euskal Herri osoan. Eta hizkuntza politika orokor honen abiapunduan dago 1982ko euskararen legea. Erakutsi nahi nukeenez lege honek mugaz-gaineko elkarlana bermatu zuen eta ondorioz hizkuntza antolaketaren plangintza Iparralderaino hedatu dela.

Euskararen legeak lankidetzak finkatzen du 1. erabaki gehigarrian: “Jaurlaritzak, bere eskumenen esparruan, Autonomia Elkartearen mugartetik kanpo jardunik, euskararen ikerketan, babesean eta sustapenean lan egiten duten erakundeen edo agintaritzaren lankide izango da, horretarako kultura-atxikipean antolatuko”.

Iparraldearekin eraman den lankidetzak molde ezberdinetan egin da urteetan zehar. Hasieran laguntzak puntualak ziren. Geroago, diru laguntzak normalizatu ziren. Urtero deialdi baten bidez euskalgintza eta kultura-elkarteek beren eskaerak adierazten dituzte. Iparraldeko elkarte-

Pizkundearen estrategia nagusi bat zen eskaera guztiak Europako zuzenbidean oinarritzea. Halaber Europako Kontseiluak 1992an erabaki zuen Eskualdeetako edo eremu urriko hizkuntzen Europako gutuna Estatu frantsesak ez zuen berehala sinatu.

**Euskal Kultur
Erakundearen sorkuntza
Pizkundera federazioaren
obra nagusia izan zen.**

**Beharrezkoa da
aldarrikapen borrokatik
antolaketa
instituzionalera iragaitea,
zentzuzko elkarlan
batean ariz botere
publikoekin.**

ek diru laguntzak lortzen dituzte Hegoaldeko elkarten baldintza berdinetan. Gehienik lagunduak dira hedabideak (Euskal Irratiak), aldizkariak (*Herria*, *Maiatz*) eta liburugintza, pedagogia tresnak (Ikas, AEK, Seaska), kultura elkarteak (bertsularitza, dantza) besteak beste.

Gaur egun laguntza normalizatuak jarraitzen du, eta gainera mugaz-gaineko hitzarmenen aroan sartuak gara. Garrantzizko aldaketa da, diru-laguntzatik elkarlanera iragaiten baikara eta elkarte harremanetarik erakunde harremanetara. Lehenago ere gertatu dira harreman instituzionalak, baina lehen salbuespena zena orain norma bilakatu da.

Lankidetzaren instituzionalaren historia 1990ean hasten da Euskal Kultur Erakundearen (EKE): betidanik Eusko Jaurlaritzaren Kanpo Harremanetarako ordezkaria, Jose Mari Muñoa, administrazio kontseiluan aldi oroz eta aho batez hautatua izan da pertsona kalifikatu bezala. Beste adibide zenbait.

Euskal Sindikatuek Eusko Jaurlaritzarekin eta TDF Frantziako hedabideetarako erakunde publikoarekin hitzarmena izenpetu zuten 1995ean igorgailuak eraikitzeke Euskal Telebista Ipar Euskal Herri osora heltzeko moldean.

Kultura Sailaren beste ekimen bat aipatzekoa da: literatura alorreko liburuen banaketa. 1996an Kultura Sailak 6.500 bat liburu igorri zituen Iparraldera. Herriarteko euskal sindikata izan zen hartzaile ofiziala eta Ikas pedagogia zerbitzua banatzaile. Hamar urtez 59.000 liburu banatu dira, 3.060 izenburu ezberdinekin, 20 liburutegi, 120 ikastetxe, 14 gau-eskola, 5 haurtzaindegitan.

Harremanak erraztu ziren Baionako tratatuarekin (1995). Espainiak eta Frantziak itun bat sinatu zuten mugaz gaineko lankidetzaren bermatzeko. Elkarri hurbil diren lurraldeek proiektu batzuen eraman ditzazkete, beren artean hitzartuz, gobernu zentraletarik pasatu gabe.

Lankidetzaren zabalago bat eratu zen Akitania-Euskadi-Nafarroa fondoa izenpetu zelarik, geroztik bi hitzarmenetan zatitu dena. Akitania-Euskadi lankidetzarako fondoa 1999an erabaki zen. Lankidetzaren helburu nagusia ekonomia da, baina gai kulturalak tartean sartzen dira eta bereziki euskararen alorrekoak. Baldintza zorrotza lankidetzaren da: fondorak laguntzen ditu Akitaniako egitura batek proiektu bat eramaten duela-rik EAeko egitura batekin.

PLANGINTZA SOZIOLINGUISTIKOA

Euskararen legean dagoen 2. erabaki gehigarriak dio: *“Jaurlaritzak, Euskal Herriko plangintza soziolinguistikorako karta egingo du eta aldian-aldian berraztertuko Eusko Legebiltzarrari jakinarazi ondoren”*. *“Aldian-aldi”* beraz molde jarraikian. Ohargarri da testu hau Euskal-Herri osoaz ari dela. Erabaki honi 3 gertakari andana lotuak dira: plangintza soziolinguistikorako mapa, *“Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia”* eta hizkuntza antolaketa hitzartua.

1. Plangintza soziolinguistikarako mapa

Kultura Saileko Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak lau soziolinguistikazko inkesta antolatu zituen 1991, 1996, 2001, 2006ko urteetan, hain zuzen “Euskararen jarraipena” aztertzeko Euskal Herri osoan.

Ondorioz bost urtetarik hizkuntza egoeraren argazki zehatza badugu: aldagai soziodemografikoak baliatuz, badakigu zein den hiztunen hizkuntza gaitasuna eta euskararen transmisioa, euskara nola erabiltzen duten etxean, ingurumen hurbilean, gizarte bizitzan, herritarrek zer iritzi eta jarrera duten euskarari buruz. Gainera aldi oroz galdetegia berdintsua baita, euskararen diakronia egin dezakegu inkesta batetik bestera. Iparraldean soziolinguistikazko lau inkestak, lau gertakari nagusirekin pareka daitezke.

1991ean lehen inkesta Euskal Kultur Erakundeak antolatu zuen Iparraldean eta ondorioak zabaldu ziren Irisarrin egin zen ondarearen egunean. Hor zeuden Eusko Jaurlaritzako eta Nafarroako ordezkariak bai eta ere Paueko Prefeta. Kontseilu Nagusiko buruzagiaren aitzinean diagnosa hau egin zen, Ipar Euskal Herria lurralde euskaldunena zela (%30), baina euskara galtzen ari zela gazteetan. Hegoaldean hiztunak gazteago eta euskaldunago izanki euskal irakaskuntzari esker, Iparraldean hiztunak gazteago eta erdaldunago, euskararen aldeko egitarau baten faltaz. Orduan aipatu zen lehen aldikotz Hizkuntza Kontseilua-
ren beharra.

1996ko inkesta egin zen INSEE estatistika erakundearen laguntzarekin, lankidetzak honek emaiten ziolarik ofizialtasun bat. Hizkuntza antolaketaren eskema idazten ari ginelarik lurralde garapenaren agitarauan eta ikerketak erakutsi zuen Iparraldean euskaltasuna gain behera zola abiadura handian. Zenbakien arabera bost urtez 13.000 euskaldun gutiago kondatzen zirela. Orain badakigu katastrofe hori metodologikoa zela eta ez demolinguistikoa. Baina orduan ezin ukatuzko argumentua izan zen hizkuntza antolaketaren alde: “Ikus zer aitzinamendua gertatzen den Hegoaldean hizkuntza politikari esker, Iparraldean euskaltasuna lurrera doalarik hizkuntza politika baten faltaz”.

2001ko inkesta ere momentu estrategiko batean egin zen. Hitzarmen bereziko ekintza zerrendan euskalgintzako eremu asko programatuak ziren, baina ez euskal irakaskuntza. Eta inkestak erakutsi zuen euskararen gain behera gelditua zela adin multzo gazteenean, bereziki eskolaren bitartez. Beraz indar berri bat egin behar zela irakaskuntza-
ren alorrean.

2006ko inkesta Euskararen Erakunde Publikoak egin zuen Iparraldean. Berrikuntza handia izan da Hezkuntza ministeritzak Kontseilu nagusiarekin sinatu duen hitzarmena euskal irakaskuntza antolatzeke. Ondorioz euskararen eta euskarazko irakaskuntza da hizkuntza politikaren helburu nagusi bat.

Ondorioz Euskal Kultur Erakundeak eredugarria izan zen lurralde antolaketak sortu zituen erakundeentzat, Garapen kontseilua, Hautetsien kontseilua, Hizkuntza Kontseilua. Artoski parte hartu zuen egitasmoa definitzen eta egitaraua gauzatzen, bereziki kultura eta hizkuntza antolaketaren eskemak landuz.

Horiek hola, euskararen aldeko lankidetzaren historiko sakon bat gertatzen da Euskal Herri osoan. Eta hizkuntza politika orokor honen abiapunduan dago 1982ko euskararen legea. Erakutsi nahi nuke nolaz lege honek mugaz-gaineko elkarlana bermatu zuen eta ondorioz hizkuntza antolaketaren plangintza Iparralderaino hedatu dela.

2. Euskara biziberritzeko plan nagusia (1999)

Plangintza idazki hau da inkesta soziolinguistikoen ondorio baliosenetako bat da. Txostena prestatzean, lehen ariketa izan zen inkestaren azterketa, diagnosis konparagarri bat eginez Iparraldea eta Hegoaldearen artean. Plan Nagusia idatzi zelarik, bai Nafarroak, bai Ipar Euskal Herriak parte hartu genuen Kultur Sailako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak eraman zuen lanetan. Hiru lurraldeetako hizkuntza egoerak aztertu genituen, lurralde bakoitzeko indarguneak eta ahulguneak neurtuz. Agintaritzaren bakoitzaren gain utziz hartu beharreko neurriak hiru ardatz estragikoren inguruan: familia eta eskola bidezko euskararen transmisioa, gizarte erabilera eremu publikoan zein pribatuan eta hizkuntzaren kalitatea hobetzeko baliabideak.

Jarraian Eusko Legebiltzarraren Osoko Bilkurak, 1999ko abenduan Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia berretsi zuelarik ebazpen gehigarri hau egin zuen: “*Legegintzaldi honetarako koalizio-akordioak dioenez, Nafarroako eta Iparraldeko erakunde pribatuekin eta publikoekin lankidetzan euskararen sustapena bultzatzea eskatu nahi dio Eusko Legebiltzarrak Eusko Jaurlaritzari*” (3. ebazpen gehigarria).

Plan nagusiak eta Iparraldeko Hizkuntza politika proiektuak elkarren artean badute antzekotasun handia, eta nolazbaiteko ahaidetasuna. Egia da Joshua Fishmanen izpiritua hor dagoela nonbait. Egia da ere bi aldeetan diharduten hizkuntza politikak, 25 urteren buruan, uztartu direla 2007ko mugaz-gaineko egitarau hitzartuan.

3. Hiru hitzarmen nagusiak

Gaurregun hiru hitzarmen nagusi badira Ipar Euskal Herria eta Euskal Autonomia Erkidegoaren artean, euskararen eta euskal kulturaren alorrean: Euskal Kultur Erakundea eta Kultura Sailaren arteko hitzarmena (2003), Baionako Protokoloa (2003) eta Euskararen Erakunde Publikoa eta Hizkuntza Politika Sailburuordetzaren arteko lankidetzaren hitzarmena (2007).

Jean-Claude Iriart, EEPko zuzendariak dio: “*2003ko protokoloa eta 2007ko hitzarmena konparatzen direlarik, bien arteko ozka kalitatiboa azpimarragarria da: protokoloan informazioak elkar trukatzeko genituen et gure abisua hartzen zuten diru laguntzak banatu aitzin, baina erabakitzeko prozedurak bereiz egoiten ziren. Aldiz 2007ko hitzarmenean lan ardatz amankomunak finkatzen dira, eta proiektuak elkarrekin obratzen ditugu. Bestalde fondo bat eraiki da eta fondo horren kudeantza batek du egiten bien izenean. Mugaz bi aldetako partaidetza instituzionaletan bekan ikusi dugu holako dispositiborik*”.

2007ko hitzarmenaren helburu nagusia da Baionako Tratatuan (1995) oinarriturik lankidetzaren instituzional baten norabideak finkatzea, onartuz bien arteko lankidetzaren honek eskatzen duela kudeaketa “bakarra baina

koordinatua” eta hitzartua, bakoitzak bere eremuetan gauzatuko duena.

Bi erakunde publikoek onartzen dute erreferentziatzko idazki bera, mugaz-gaineko egitarau hitzartua, 4 erronka nagusirekin: euskararen transmisioa, gizarte erabilera, hizkuntzaren kalitatea eta euskararen aldeko motibazioa.

Hitzarmenak diraueno, urte bakoitz eranskin bat gehituko da bi atal nagusirekin: elkarlanerako ekimenak eta Iparraldeko eragileei buruzko sustapen lerroak. Elkarlanerako ekimenak egitarau zehatz batean sartuko dira, alderdi bakoitzak zehazten dituela bere ekarpenak, baliabideak, eginbeharrak.

Iparraldeko eragileentzat lehenik bi alderdiek dirulaguntzaren fonda eratuko dute bien ekarpenak definituz. Gero deialdi bakarra eginen da eta Euskararen Erakunde Publikoak segurtatuko du dirulaguntza deialdiaren kudeaketa. Eusko Jaurlaritzaren presentzia agertuko da deialdiaren urras guztietan. Jarraipenerako Batzordea eratu da maila politikoan eta maila teknikoan. Oraindik bilan bat ?

Zortzi hilabete laburregi da bilan bat egiteko. Halere erran dezakegu hitzarmen lankidetzarako tresna bikaina dela. Nazioarteko zuzenbidea eta estatuetako legediak errespetatzen ditu. Mugaz gaineko bi erakunde publikok (Errepublikaren ordezkaria barne!) euskararen aldeko hizkuntza politika indartsu bat deramate, behar diren baliabideak mobilizatuz. Oraino ez aski, baina inoiz baino gehiago.

Alta oraindik zerbait falta da. “I have a dream”. Noizko hitzarmen hirukoitz Nafarroa barne ? Hau da gure amets ederra.

BIDENABARREKO GOGOETA

Beraz 1982ko euskararen legeak ekarpen onak hedatu ditu Iparralderaino: mugaz-gaineko lankidetzaren antolaketa, eta euskara biziberritzeko plangintza hitzartua.

Kritikak ere sortu ditu, ez baitira beti baikorrak. Eten gabeko eztabaida hor dago legalisten eta boluntaristen artean. Legalistek diote Botere publikoaren gain dela arriskuan den hizkuntza zaintzea eta ofizialtasuna beharrezkoa dela. Erreferentziak dira Quebec, Katalunia, Israel.

Hor daude botere publikoaren eta militantzia elkarten arteko eztabaidak: Hizkuntza politika eta Kontseilua, Uema ala Eudel, Euskararen Erakunde Publikoa eta Euskal konfederazioa. Badakit lehia batzutan eraginkor dela. Beldur naiz etengabeko soka-tira honetan bildu behar genituzkeen energiak eta baliabideak neutralizatzen ditugula, euskararen kaltetan.

Legalisten eta boluntaristen artean bide zuzena bien artekoa da. Legeari eskatu behar zaio eman dezakeena: eskola bidezko transmisioa, erabilera publikoaren eskaintza zabala eta hizkuntzaren kalitatea hobetzeko baliabideak. Lankidetz hitzartuak guzti hau egiten du. Eta elebidunak

Gaur egun laguntza normalizatuak jarraitzen du, eta gainera mugaz-gaineko hitzarmen aroan sartuak gara. Garrantzizko aldaketa da, diru-laguntzatik elkarlanera iragaiten baikara eta elkarte harremanetarik erakunde harremanetara.

Plan nagusiak eta Iparraldeko Hizkuntza politika proiektuak elkarren artean badute antzekotasun handia, eta nolazbaiteko ahaidetasuna. Egia da Joshua Fishmanen izpiritua hor dagoela nonbait. Egia da ere bi aldeetan diharduten hizkuntza politikak, 25 urteren buruan, uztartu direla 2007ko mugaz-gaineko egitarau hitzartuan.

Gaurregun hiru hitzarmen nagusi badira Ipar Euskal Herria eta Euskal Autonomia Erkidegoaren artean, euskararen eta euskal kulturaren alorretan: Euskal Kultur Erakundea eta Kultura Sailaren arteko hitzarmena (2003), Baionako Protokoloa (2003) eta Euskararen Erakunde Publikoa eta Hizkuntza Politika Sailburuordetzaren arteko lankidetzaren hitzarmena (2007).

sortzen ditu, beraz hizkuntza bat edo bestea erabiltzeko ahalmena eta askatasuna. Zein hizkuntza erabil, hori hiztunen motibazioaren gain da.

Ipar Euskal Herrian hizkuntza lege baten behar gorria ikusten dugu eta ofizialtasunaren falta pairatzen dugu. Alor juridikoan ere borrokatzen gara. Anartean lankidetzaren deramagu. Ohar hau osa nezake esanez hitzarmen guztien arteko berdintasuna dela elkarlanak sortzen duen adiskidetasuna. Ondorioz lankidetzaren honek irauteko baldintza guztiak baditu, euskaldun guztien onetan. ■

BIBLIOGRAFIA

- Baxok, Erramun (1999). *Euskararen prospektiba*, in *Jakin* 114.
- Convention spécifique Pays Basque 2001 – 2006, 22 décembre 2000.
- Euskal Herriko antolaketa eta garapen eskema: *Norabide orokorrak 1996ko urria, deklinabide eraginkorrak 1997ko martxoa*. Baiona, Garapen Kontseilua, Hautetsien Kontseilua.
- Euskararen Erakunde Publikoa (2006). *Hizkuntza politika proiektua*.
- Eusko Jaurlaritza (1991, 1996, 2001, 2006). *Soziolinguistikazko inkesta. Euskararen jarraipena Euskararen Jarraipena I, II, III, IV*.
- Garaikoetxea, Carlos. *1982ko oinarrizko legea, euskararen erabilpena arauko-tzezkoa*. Gasteiz, Eusko Jaurlaritza.
- Gouvernement du Québec. *Loi 101: la Charte de la langue française*. www.olf.gouv.qc.ca/charte/charte/index.html.
- Iñigo, Andres et alii. (2007). *Hizkuntza-zuzenbidea. Testu-bilduma euskaraz*. Bilbo, Euskaltzaindia, Jagon Sailsa.
- Kanblong, Ramuntxo et alii (1998). *Ipar Euskal Herria egituratze bidean in Jakin* 104.
- Mitterrand, François (1979): *Les 110 propositions*. Google.